

แนวทางเวชปฏิบัติการดูแลผู้ป่วยโรคระบบกล้ามเนื้อและโครงสร้างของร่างกาย

๑. ความหมาย

การทำเวชปฏิบัติด้วยศาสตร์และศิลป์ของการแพทย์แผนไทยเพื่อรักษาหรือช่วยบรรเทาอาการและอาการแสดงของโรคที่เกี่ยวข้องกับระบบกล้ามเนื้อและโครงสร้าง

๒. จุดมุ่งหมาย

เพื่อกระตุ้นการไหลเวียนของเลือดลมในร่างกาย ทำให้เกิดความผ่อนคลายของกล้ามเนื้อ เส้นเอ็น และข้อต่อ ช่วยยืดเหยียดกล้ามเนื้อและข้อ บรรเทาอาการปวด อ่อนแรง และชาตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกายซึ่งเป็นผลจากความผิดปกติของระบบกล้ามเนื้อและโครงสร้าง

๓. ข้อบ่งชี้

แนวทางเวชปฏิบัตินี้ครอบคลุมกลุ่มโรค/อาการดังต่อไปนี้

- ๓.๑ ปวดบริเวณศีรษะ คอ บ่า ไหล่ ใบหน้า สะบัก ออก
- ๓.๒ ปวดแขน ข้อศอก ข้อมือ นิ้วมือ
- ๓.๓ ปวดบริเวณ หลัง เอว สะโพก
- ๓.๔ ปวดขา เข่า น่อง ข้อเท้า ฝ่าเท้า
- ๓.๕ ข้อเปื่อย ข้อเคลื่อน /หลุด
- ๓.๖ การอักเสบ บวมตามร่างกาย
- ๓.๗ ตะคริว
- ๓.๘ แขนชา มือชา นิ้วชา ขาชา เท้าชา

๔. บุคลากรผู้ตรวจประเมินและสั่งการรักษา ได้แก่

- ๔.๑ ผู้มีใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม (แพทย์แผนปัจจุบัน)
- ๔.๒ ผู้มีใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย
 - ๔.๒.๑ ประเภทเวชกรรมไทย
 - ๔.๒.๒ ประเภทการนวดไทย
- ๔.๓ ผู้มีใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยประยุกต์

หมายเหตุ ในช่วงพ.ศ.๒๕๕๖-๒๕๖๐ หากยังไม่มีบุคคลดังกล่าวในรพ.สต. บุคคลซึ่งได้รับมอบหมายให้ประกอบโรคศิลปะสาขาการแพทย์แผนไทยหรือสาขาการแพทย์แผนไทยประยุกต์ ตามระเบียบกระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. ๒๕๔๕ สามารถตรวจประเมินและสั่งการรักษาได้

๕. บุคลากรผู้ให้บริการ ได้แก่

- ๕.๑ ผู้มีใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย
 - ๕.๑.๑ ประเภทเวชกรรมไทย
 - ๕.๑.๒ ประเภทการนวดไทย (ทำการประกอบโรคศิลปะเฉพาะสาขาประเภทของตน)
- ๕.๒ ผู้มีใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยประยุกต์
- ๕.๓ ผู้ได้รับการอบรมหลักสูตรการแพทย์แผนไทยของกระทรวงสาธารณสุขหรือหลักสูตรที่ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการวิชาชีพสาขาการแพทย์แผนไทยหรือสาขาการแพทย์แผนไทยประยุกต์ตามระเบียบกระทรวงสาธารณสุขพ.ศ.๒๕๔๕ ที่สามารถให้บริการนวด เพื่อการรักษาพยาบาล การฟื้นฟูสภาพได้ (กระทำภายใต้ขอบเขตที่กำหนดไว้)

๖. การตรวจประเมินและสั่งการรักษา

บุคลากรผู้ตรวจประเมินและสั่งการรักษาจะต้องศึกษาหรือสอบถามข้อมูลประวัติความเจ็บป่วยจาก ผู้รับบริการหรือจากเวชระเบียนหรือใบส่งต่อ รวมทั้งตรวจร่างกายผู้ป่วยเพื่อประเมินสภาพทั่วไป จับชีพจรที่ ข้อมือและหลังเท้าเปรียบเทียบกับด้านซ้ายและขวา เพื่อประเมินกำลังเลือดและลมของผู้ป่วย และตรวจสภาพ รอยโรคที่เกิดขึ้น ที่สำคัญคือ

- ๑) ทดสอบความสามารถในการเคลื่อนไหว กำลังของกล้ามเนื้อบริเวณที่มีอาการ
- ๒) ทดสอบความตึงแข็ง ความร้อนเย็นของเส้น โดยการกด คลำ
- ๓) ทดสอบการรับรู้ความรู้สึกของร่างกายโดยการกด ลูบ สัมผัส

นอกจากนี้ต้องสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับโรคประจำตัว ยาหรือการรักษาที่เคยได้รับด้วย เมื่อได้ ข้อมูลแล้วต้องประมวลเพื่อวิเคราะห์หาสาเหตุหรือสมุฏฐานของโรคและให้การวินิจฉัย

๗. กิจกรรมการดูแลผู้ป่วยโรคระบบกล้ามเนื้อและโครงสร้างของร่างกาย

แบ่งเป็น กิจกรรมหลักและกิจกรรมอื่นๆ

๗.๑ กิจกรรมหลัก หมายถึง กิจกรรมที่สามารถจัดบริการให้กับผู้ป่วยได้ ครอบคลุมกิจกรรม ๒ ประเภท คือ

- ๑) การนวดไทย หมายถึง การนวดตามแนวเส้นพื้นฐานเพื่อให้เกิดความผ่อนคลายของกล้ามเนื้อ และ/หรือการกดจุดเฉพาะเพื่อการรักษาและฟื้นฟูโรค/อาการของผู้ป่วย
- ๒) การประคบสมุนไพร หมายถึง การใช้ลูกประคบสมุนไพรร้อน ประคบ กด คลึง บนร่างกายเพื่อ ความผ่อนคลาย และ/หรือเพื่อการรักษาและฟื้นฟูโรค/อาการ

๗.๒ กิจกรรมอื่น ๆ หมายถึง กิจกรรมที่อาจจัดให้บริการหรือไม่ก็ได้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของสถานบริการ สาธารณสุข รวมทั้งจะต้องได้รับการประเมินว่าจะเป็นประโยชน์ในการบำบัดรักษาอาการ อาการแสดง ของโรคที่ผู้ป่วยเป็น

- ๑) การอบไอน้ำสมุนไพร หมายถึง การอบไอน้ำที่ได้จากการต้มสมุนไพร เพื่อให้เกิดความผ่อนคลายของกล้ามเนื้อ และ/หรือการรักษาและฟื้นฟูอาการ/โรค

หากบุคลากรผู้ตรวจประเมินและสั่งการรักษาพิจารณาเห็นว่ามีความจำเป็น อาจพิจารณาจ่าย ยาสมุนไพรให้กับผู้ป่วยได้

๘. ข้อห้าม

หากพบว่าผู้ป่วยที่มาขอรับบริการเป็นโรคหรือมีอาการหรืออาการแสดงดังต่อไปนี้ ห้ามให้บริการการ นวดไทย

- ๘.๑ มีไข้เกิน ๓๘.๕ องศาเซลเซียส
- ๘.๒ มีโรคติดเชื้อเฉียบพลัน
- ๘.๓ โรคติดต่อร้ายแรงทุกชนิด เช่น วัณโรค
- ๘.๔ โรคกระดูกพรุนรุนแรง
- ๘.๕ เป็นโรคหัวใจ ความดันโลหิตสูง เบาหวานที่ยังควบคุมไม่ได้
- ๘.๖ มีรอยโรคผิวหนังที่มีการติดเชื้อหรือสามารถติดต่อได้

หมายเหตุ หากผู้ป่วยที่มาขอรับบริการมีข้อห้ามที่กล่าวข้างต้นและยังไม่ได้อยู่ในการดูแลของผู้ประกอบ วิชาชีพเวชกรรม (แพทย์แผนปัจจุบัน) ให้แนะนำหรือส่งต่อให้ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม

๙. **ข้อควรระวังเมื่อให้การบำบัดด้วยการนวดไทย** เมื่อให้การบำบัดผู้รับบริการที่มีโรค อากา หรืออาการแสดงต่อไปนี้ ต้องทำด้วยความระมัดระวัง

๙.๑ มีความผิดปกติของการแข็งตัวของเลือด มีประวัติเลือดออกผิดปกติรวมทั้งกินยาละลายลิ่มเลือด

๙.๒ โรคเบาหวาน

๙.๓ ภาวะกระดูกพรุน

๙.๔ หญิงตั้งครรภ์ ผู้สูงอายุ และเด็ก

และผู้ให้การรักษาคือต้องหลีกเลี่ยงไม่นวดบริเวณต่อไปนี้

๙.๕ บริเวณท้อง หากผู้รับบริการเพิ่งรับประทานอาหารอิ่มใหม่ ๆ ภายในครึ่งชั่วโมง

๙.๖ บริเวณที่มีโรคหลอดเลือด เช่น หลอดเลือดแดงโป่ง หลอดเลือดแดงหรือดำอักเสบ หลอดเลือดแดงแข็ง หลอดเลือดดำที่มีลิ่มเลือดอุดตัน

๙.๗ บริเวณข้อที่หลวม เคลื่อน หรือหลุด

๙.๘ บริเวณที่มีการผ่าตัด ใส่เหล็ก หรือข้อเทียม

๙.๙ บริเวณที่แผลหรือแผลผ่าตัดที่หายยังไม่สนิท

๙.๑๐ บริเวณที่มีผิวหนัง ผิวกายที่แตกง่าย

๙.๑๑ บริเวณที่ปลูกถ่ายผิวหนัง

๙.๑๒ บริเวณที่มีกระดูกแตก หัก ปรี ร้าวที่ยังติดไม่ดี

๙.๑๓ บริเวณที่เป็นมะเร็ง หรือมีแผลเปิด แผลเรื้อรัง

๙.๑๔ บริเวณที่มีการบาดเจ็บภายใน ๔๘ ชั่วโมง

๙.๑๕ บริเวณที่มีการผ่าตัดภายในระยะเวลา ๑ เดือน

๑๐. การให้คำแนะนำ

บุคลากรผู้ตรวจประเมินและสั่งการรักษาควรให้คำแนะนำการปฏิบัติตนทั่วไปตามหลักการแพทย์แผนไทย และตามหลักธรรมานามัย ระบบปฏิบัติที่สมบูรณ์แบบในการสร้างเสริมสุขภาพโดยวิถีธรรมชาติ ให้มีความสำคัญต่อเหตุปัจจัยทุกอย่างที่มีผลกระทบต่อสุขภาพและการมีอายุยืนอย่างเป็นองค์รวม ได้แก่ **กาย จิต และ กรรม** (ในที่นี้หมายถึง พฤติกรรม)

๑๐.๑ กายานามัย หมายถึงการดูแลให้เกิดอนามัยของกาย กายที่อยู่เฉยจะล้าและเสื่อมโทรม ต้องให้กายได้รับการกระตุ้นที่พอเหมาะ เพื่อให้ได้ผลดีที่สุดแต่เสี่ยงอันตรายน้อยที่สุด

๑๐.๒ จิตตานามัย หมายถึง การดูแลให้เกิดอนามัยของจิต มนุษย์ทุกคนมีจิตเป็นนายมีกายเป็นบ่าว จิตเป็นตัวกำหนด กำกับ หรือควบคุมพฤติกรรมของกาย ทั้งการพูดและการกระทำ ดังนั้นสิ่งที่สำคัญที่ไม่ยิ่งหย่อนหรือสำคัญยิ่งกว่าการพัฒนากาย ก็คือการพัฒนาจิตให้มีอนามัยหรือให้เป็นจิตที่สมบูรณ์ จิตที่สมบูรณ์ ประกอบด้วยภาวะ ๓ ประการ **คุณภาพ** เช่น คุณธรรม ความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความซื่อสัตย์ **สรรณภาพ** เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความมุ่งมั่น สติและสมาธิ **สุขภาพ** เช่น ความสุข ความปิติอิ่มใจ ความร่าเริงเบิกบาน ความผ่อนคลาย **จิตจะสมบูรณ์ได้ต้องได้รับการพัฒนา** การพัฒนาจิตหรือจิตภาวนา เป็นการสร้างพื้นฐานของจิตให้มั่นคงหรือให้มีความตั้งมั่นแห่งจิต ซึ่งนิยมเรียกว่าสมาธิ แล้วพัฒนาต่อไปจนเกิดปัญญา หรือการรู้เท่าทันสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง การฝึกให้มีความสมาธิ มักใช้วิธีให้จิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น การพิจารณาลมหายใจเข้า-ออก หรืออริยาบถ เป็นต้น

๑๐.๓ **ชีวิตานามัย** หมายถึง การดูแลการใช้ชีวิตหรือการดำเนินชีวิตตามหลักอนามัย ได้แก่ การรักษาความสะอาดของร่างกาย ที่อยู่อาศัย การบริโภคอาหารครบถ้วนถูกต้อง การใช้ชีวิตใกล้ชิดธรรมชาติ และการละเว้นสิ่งที่ไม่ควรเสพ เช่น การดื่มสุรา การสูบบุหรี่ ยาเสพติด

๑๑. การประเมินผลการรักษา

บุคลากรผู้ให้บริการต้องบันทึกหัตถการที่ทำทุกครั้งที่ให้บริการ และสรุปผลการบำบัดเมื่อครบระยะเวลา

ในคำสั่งการรักษา บุคลากรผู้ตรวจประเมินและสั่งการรักษาต้องพิจารณาผลการบำบัดที่ผ่านมาว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่ดีเกิดขึ้นหลังการบำบัดเทียบกับก่อนการบำบัด จึงจะสั่งการรักษาครั้งต่อไปได้ และประเมินผลความพึงพอใจของการบริการ (มาตราค่า ๑ ถึง ๕ โดย ๑ = ไม่พอใจมาก ๒ = ไม่พอใจ ๓ = พอใจ ๔ = พอใจมาก ๕ = พอใจมากที่สุด)

๑๒. การส่งต่อ

หากผู้รับบริการมีอาการหรืออาการแสดงดังต่อไปนี้ ต้องแนะนำหรือส่งต่อผู้ป่วยให้ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม

- ๑๒.๑ รับการบำบัดด้วยการนวดไทยไปแล้ว ๓ ครั้ง อาการยังไม่ทุเลา หรือภายหลังการนวดแล้วมีอาการรุนแรงมากขึ้น
- ๑๒.๒ ตรวจประเมินแล้วสงสัยว่าเป็นอาการปวดมีสาเหตุมาจากการกดทับเส้นประสาท หากให้การบำบัดด้วยการนวดไทยแล้วภายใน ๓ ชั่วโมง อาการไม่ดีขึ้น
- ๑๒.๓ ตรวจประเมินแล้วสงสัยว่าไขสันหลังหรือเส้นประสาทได้รับบาดเจ็บจากการประสบอุบัติเหตุ หรือมีกระดูกหัก กระดูกร้าว หรือข้อเคลื่อน

๑๓. อื่นๆ

- ๑๓.๑ หากบุคลากรผู้ตรวจประเมินและสั่งการรักษาพิจารณาเห็นว่ามีความจำเป็น อาจพิจารณาจ่ายยาจากสมุนไพรให้กับผู้รับบริการได้ กรณีส่งจ่ายยาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ จะได้รับงบประมาณบริการเพิ่มเติมจากกองทุนแพทย์แผนไทย ในส่วนสนับสนุนการใช้ยาจากสมุนไพรในบัญชียาแห่งชาติ
- ๑๓.๒ การเบิกจ่ายเป็นไปตามเงื่อนไขและแนวทางที่ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติกำหนด